

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 24.01.2018 ✓Accepted/Kabul: 02.04.2018

DOI: 10.30794/pausbed.425956

Araştırma Makalesi/ Research Article

Fildiş, B. (2018). "Prens Sabahattin'in Eğitim Anlayışı ve Nezahat Nurettin Ege'nin " İki Kıt'a Üzerinde Bir Şehirde Yaşayan Turgut" Romanı", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 33, Denizli, s.29-44.

PRENS SABAHATTİN'İN EĞİTİM ANLAYIŞI VE NEZAHAT NURETTİN EGE'NİN "İKİ KİT'A ÜZERİNDE BİR ŞEHİRDE YAŞAYAN TURGUT" ROMANI

Berna FİLDİŞ*

Özet

Sosyolojik söylemi siyasi temsiliyetinden daha kalıcı izler bırakmış Prens Sabahattin, Fransız sosyolog Edmond Demolins'in İngiltere merkezli toplumsal yapı kavramını Osmanlıya uyarlamış ve imparatorluğun kronikleşmiş sorunlarına çözüm aramıştır. Prens Sabahattin, aileye ve devlete bağımlı bireylerin bulunduğu kamucu toplum yapısından, kendi ayakları üzerinde duran ve girişimci bireylerin bulunduğu bireyci toplum yapısına geçiş eğitim ile mümkün olduğu bir değişimi savunmuştur.

Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldığı 1924 yılından öldüğü 1948 yılına kadar kendisi ve fikirleri geri plana atılan Sabahattin Bey'in, 1948 yılından itibaren yeniden hatırlandığı görülmektedir. Onu gündeme getiren isimlerden biri de fikri takipçisi Nezahat Nurettin Ege'dir. Ege, eğitimci kimliği ile yazar kimliğini birleştirerek yürüttüğü yazı faaliyetlerinde, Prens Sabahattin'in kendine güvenen ve hayatta başa çıkabilen genç kuşakların yetiştirilmesi idealini sahiplenmiş ve yeniden dillendirmiştir. Bu çerçevede "İki Kıt'a Üzerinde Bir Şehirde Yaşayan Turgut" romanı, hem Prens Sabahattin'in fikri izlerini takip etmek hem de söz konusu fikirlerin Ege'nin dünyasında nasıl bir karşılık bulduğunu görmek açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Prens Sabahattin, Eğitim, Edebiyat, Nezahat Nurettin Ege.*

SENSE OF EDUCATION OF PRINCE SABAHATTIN AND "TURGUT LIVES IN ISTANBUL" NOVEL OF NEZAHAT NURETTIN EGE

Abstract

Prince Sabahattin whose sociological discourse leaves more lasting impressions than his political representation has adopted England centered communal structure concept of French sociologist Edmond Demolins to Ottoman Empire and searched a solution to chronic problems of empire. Prince Sabahattin advocates a change which transition from public community structure that individuals are dependent to family and government to individualistic community structure that individuals are entrepreneur and able to stand on their foot is possible by education.

It is seen that Sabahattin Bey whose opinions and he is put on back burner from 1924 which he had to leave Turkey to 1948 which he died is started to be remember again since 1948. One of the names who make him current issue is his ideological follower Nezahat Nurettin Ege. In articles which she compounds her educator and writer identity, she appropriates ideal of Prince Sabahattin to raise young generations who have self-confidence and able to deal with life and put it into words. In this frame, "Turgut live in Istanbul" novel is important in terms of both following ideological remarks of Prince Sabahattin and seeing how these subjected opinions find a response in world of Ege.

Key Words: *Prince Sabahattin, Education, Literature, Nezahat Nurettin Ege.*

*Dr. Öğr. Üyesi. Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, BARTIN.
e-mail: bernafildis@bartin.edu.tr (orcid.org/0000-0001-7412-942X)

GİRİŞ YA DA PRENS SABAHATTİN'İN SİYASETÇİ VE SOSYOLOG KİMLİĞİ

Prens Sabahattin (1879-1948), başlangıçta II. Abdülhamid iktidarına muhalif olmak üzerinden şekillenen faaliyetleriyle siyasi, dile getirdiği 'teşebbüs-ü şahsi ve âdem-i merkezîyetçi' görüşleri ile sosyolog kimliğini eş zamanlı olarak taşımış ve Osmanlının son döneminde kendisinden sıkça söz ettirmiş bir isimdir. II. Abdülhamid'in kız kardeşi Seniha Sultan ile uzun yıllar Adliye Nazırlığı yapmış Mahmud Celaleddin Paşa'nın oğlu olan Prens Sabahattin, siyasetçi kimliğinin odağına babasının sergilediği siyasi tavra paralel bir İngiliz taraftarlığını yerleştirmiş, babası ve kardeşi Lütfullah Bey ile 1899 yılında gittiği Avrupa'da istibdada muhalif Osmanlı aydınlarının meydana getirdiği Jön Türk hareketine dâhil olmuştur. Sabahattin Bey, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesini amaçlayan bu hareketin 1902 yılında Paris'te bir kongre düzenlemesini sağlamış ve tüm muhalefetin eşgüdümlü hareket etmesi konusunda çaba göstermiştir.¹ Ancak kongreden birlik yerine ikili bir ayrışmanın çıkması, onun siyasi ve ilmi hayatının akışını önemli ölçüde etkilemiştir. Başlarda II. Abdülhamid Dönemi'nin nasıl sona erdirilebileceği ile ilgili yönetsel bir uzlaşmazlık olarak beliren bu ayrışma, zaman içerisinde iktidarı amaçlayan ve birbirine rakip iki siyasi kadronun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ahmet Rıza'nın temsil ettiği kanat amaca ulaşılması konusunda askeri bir müdahaleyi savunarak sonrasında İttihad ve Terakki Cemiyeti (İTC)'ne dönüşmüş, Sabahattin Bey'in temsil ettiği kanat ise Batılı hükümetlerin desteğini savunarak Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkezîyet Cemiyeti ismini almıştır. 1907 yılında iki cemiyeti bir araya getirmek amacıyla Paris'te toplanan 2. Jön Türk Kongresi, "... bu kadar felaketlere sebebiyet veren bir usulü idareyi derhal ve her ne vasıta ile olursa olsun yıkmak elzemdir..."² yaklaşımıyla birleşmenin işaretlerini vermesine karşın, iki cemiyet arasındaki bağ geri dönüşsüz bir şekilde kopmuş ve 1908 yılında 2. Meşrutîyet'in ilan edilmesinin ardından İTC gittikçe güçlenirken ters orantılı olarak onun siyasetteki hareket alanı ise daralmıştır.

Prens Sabahattin, 1. Jön Türk Kongresi'nden itibaren açık bir biçimde İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerindeki etkisinin artmasını istemiş ve bu yönde çalışmalar yürütmüştür. İçinde bulunulan siyasi koşullara göre şekillenen İngiliz taraftarlığı, söz konusu kongrede II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi amacına ulaşabilmek için İngiliz hükümetinin desteğini alma fikri ile kendisini belli etmiştir. Ardından 2. Meşrutîyet'in ilanı ile İTC'ye muhalif Ahrar Fırkası (1908) ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası (1911) ile yakın irtibatı söz konusu olmuş, Sabahattin Bey bu partilerin dahlinin olduğu siyasi krizlerin olası etkilerinden İngiliz büyükelçiliğinin himayesi ile kurtulabilmiştir. İngiliz taraftarlığının 1914 yılında başlayan 1. Dünya Savaşı sürecindeki göstergesi ise Osmanlının Almanya ile değil, İngiltere ile müttefik bir siyaset izlemesi, bu mümkün olmayınca savaşa girmemesi yönünde bir çalışma yürütmesi olmuştur.** Ancak hem 2. Abdülhamid'in hem de İTC'nin dış politikada İngiltere yerine Almanya'yı tercih etmeleri, onun bu yöndeki çalışmalarını her iki dönemde de boşa çıkarmıştır.

Prens Sabahattin'in siyasetçi kimliği sosyolog kimliğinden daha önce belirmiş olmasına karşın, kendisine sosyolog kimliği ile daha fazla atıf yapıldığı görülmektedir. Bunu, siyasi yaşamı boyunca iktidarı amaçladığı halde hep muhalefette kalan bir hareketin ideologu olması ile açıklamak mümkündür.*** Ayrıca 1924 yılında alınan Osmanlı Hanedan üyelerinin yurt dışına çıkarılması kararının kendisini de kapsamaması, Türkiye'ye bir daha gelememesine neden olmuş ve "... Avrupa'ya son ve kesin yerleşmesinden sonra ülke sorunlarıyla ilgisi Türkiye'deki hayranlarına yazdığı mektuplarla sınırlı kalmıştır."³ Bu çerçevede 1902-1908 arası temsil ettiği İngiliz merkezli siyaset ile yükselişte olan Sabahattin Bey, 1908-1918 arasında İTC'nin iç siyasette gittikçe merkezileşen varlığıyla inişe geçmiş ve etkisini yitirmiştir. 1919 ile başlayan ve 1923'te Cumhuriyet'in kurulması ile sonlanan dönem ise başta barındırdığı belirsizliklerden dolayı kendisinde bir umut yaratmış ancak temsil ettiği siyaset bir kez daha herhangi bir belirleyiciliğe sahip olamamıştır. Bu nedenle Sabahattin Bey'in genel olarak bir başarısızlığa karşılık gelen siyasi kimliği henüz ölmeden değersizleşmiş, buna karşın farklı dönemlerde yerli sosyoloji tarihi içerisinde dile getirdikleriyle gündeme gelerek daha kalıcı bir etkiye sahip olmuştur.

Prens Sabahattin'in sosyolojik söylemine daha yakından bakıldığında teşebbüs-ü şahsi ve âdem-i merkezîyet etrafında şekillenen bir düşünce kümesiyle karşılaşmaktadır. Prens bir taraftan girişimci bir burjuva sınıfının

1 Oya Okan, "Sosyologlarımız ve Tarihi Gerçekler Önünde Prens Sabahattin", İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. 3, S. 1, 1989, s. 102.

2 C. Orhan Tütengil, "Prens Sabahattin", İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. 2, S. 4-5, 1949, s. 195.

**Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Baykan Sezer, "Türk Sosyologları ve Eserleri-I", Türk Sosyologları ve Eserleri - I, Ed. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 269-270.

***Buna rağmen Prens Sabahattin kendisi ile siyaset arasında hep kalın bir çizginin olduğunu söylemiştir. "Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkezîyet Hakkında İkinci Bir İzah" başlıklı makalesinde: "Biz ne meb'usluğa, ne memurluğa namzet olduk, hiçbir beşeri kuvvetten şahsımız namına bir muavenet istemedik, istemiyoruz. Geçen hükümete karşı ne kadar müstakil idiysek, şimdiki ve gelecekteki hükümetlere karşı da o kadar müstakiliz ve müstakil olacağız." demiştir. Bkz. Prens Sabahattin, "Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkezîyet Hakkında İkinci Bir İzah", Prens Sabahattin: Hayatı ve İlmî Müdafaaları, Haz. Nezahet Nurettin Ege, Güneş Neşriyat, İstanbul, 1977, s. 180.

3 Baykan Sezer, "Türk Sosyologları ve Eserleri-I", Türk Sosyologları ve Eserleri - I, Ed. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 273.

yaratılması, diğer taraftan ise merkezîyetçiliğin ön plana çıkarıldığı bürokrasi anlayışının törpülenmesi üzerinden birbiriyle örtüşen bir toplumsal yapı değişikliğini dile getirmiştir. Her iki öneri de İngiltere'nin temsil ettiği liberal değerlerin Osmanlı koşullarına tercümesi olarak düşünülebilir. Bir anlamda İngiliz taraftarlığı ile şekillenen siyasi görüşlerine söz konusu iki kavram aracılığıyla teorik bir çerçeve oluşturmuştur. Sosyolojiye yüklenen 'Osmanlı'nın sorunlarına çözüm üretme rolü'****, onun 1911 yılında kaleme aldığı ancak 1918 yılında kitaplaştırılabilen *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* başlıklı metnine de yansımış ve bu metin Osmanlı toplum ve devlet yapısına dair analizlerde bulunup köklü bir değişimi savunduğunu gösteren bir temsil üstlenmiştir. Söz konusu çalışmada, Prens'in o zamana kadar ileri sürdüğü fikirlerin kapsamlı olarak işlendiği ve bir araya getirildiği görülmektedir. Bu çerçevede Prens, mevcut sorunların çözümü için öncelikle doğru teşhisin gerekli olduğunu dile getirmiştir:

"Bir toplumu ve yönetim erkini düzeltilemek için önce o toplumun sosyal yapısını tanımalı ve diğer yapılarla arasındaki ayrımları belirleyebilmeli. Bunu yapmadan "ıslahat" programları çizmeğe kalkışmak, dümensiz bir gemiyle gezintiye çıkmaktan başka bir şeye benzemez."⁴

Bu sözler toplumsal yapı çözümlemelerini merkeze alan metodolojik bir öneridir. Bu önerinin omurgasını ise kurucu Frederic Le Play ile öğrencileri Henri de Tourville ve Edmond Demolins'in meydana getirdiği *Science Sociale* ekolü oluşturmuştur. Sabahattin Bey bu ekolün uygulamalı bir anlayışla monografi tekniğini kullanarak meydana getirdiği modellerin toplumu analiz etmedeki başarısının altını çizmiş ve sosyal sorunları çözümlemede tartışmasız üstünlüğünü vurgulamıştır. Bu üstünlüğe duyduğu inancı ise şöyle ifade etmiştir:

"Korkunç ve derin uçurumlarla dehşete bürünen bir gece yolculuğunu güçlü bir projektörle nasıl tehlikesiz bir duruma sokmak mümkünse Science Sociale yardımıyla da sosyal hayatımızın en belirsiz ve karanlık sorunlarını aydınlatarak ve açıklayarak gelecek yolculuğunu öylece güven altına almak mümkün."⁵

Science Sociale'in kaynağında, Le Play'in öncülüğünde yapılan ve sanayi devriminin Fransız toplumunda yarattığı değişimi saptamaya çalışan aile monografileri vardır. "*Le Play araştırmalarında toplumun en küçük birimi olan aileyi ele almış...*"⁶ ve elde ettiği veriler çerçevesinde toplumları bireyci ve kamucu toplumlar olarak iki model çerçevesinde teorize etmiştir: Bireyci toplumlar çalışma hayatında her bir bireyin yeteneklerini sergileme konusunda gösterdiği çabayı önemserken, kamucu toplumlar aile ve devletin varlığını merkeze almakta ve bireyi söz konusu iki yapıya bağımlı kılmaktadır. Le Play bu nedenle bireyci toplumların kendi ayakları üzerinde duran ve gücünü sadece kendisinden alan bir insan tipi yaratırken, kamucu toplumların kişisel yaratıcılıklarını yitirmiş ve aile ile devlete bağımlı bir insan tipi ortaya çıkardığını söylemiştir. Bu şema içerisinde, ekonomik faaliyetler başta olmak üzere toplumun her alanında bireyi ve gösterdiği çabayı merkeze alan toplumlar, kişisel girişimcilik yani teşebbüs-ü şahsi ile devletin sınırlı bir alanda tutulması yani adem-i merkezîyetçiliği temsil etmektedirler. Bunun karşısında ise her şeyi devletten bekleyen bireyler ve bu beklentiye toplumun her alanındaki varlığı ile pekiştiren güçlü bir siyaset kurumu vardır.

Le Play'in iki model etrafında ortaya attığı fikirleri, öğrencisi Demolins tarafından geliştirilmiştir. Bireyci toplumların ilerlemiş, kamucu toplumların ise geri kalmış ülkelere karşılık geldiği modellemede Demolins, kurtuluş ve ilerlemenin bireyci toplumlarda olduğunu savunmuştur.⁷ Fransız sosyolog, kaleme aldığı ve Türkçe'ye ilk olarak *Anglo-Saksonların Esbab-ı Faikiyeti Nedir?* ismiyle çevrilen ünlü kitabında, içinde yaşadığı toplumun sorunlarına toplumsal yapı bağlamında çözüm ararken Fransa'nın kamucu toplum modeline uyduğunu söylemiştir. Bu teşhisin aynı zamanda ülkesinin yaşadığı sorunların temel nedeni olduğunu beyan eden sosyolog, kitap boyunca bireyci toplum modeline uyduğunu düşündüğü İngiltere ile Fransa'yı eğitim başta olmak üzere ekonomi ve siyaset gibi alanlardaki alışkanlıkları üzerinden karşılaştırmıştır. "Bir Anglo-Sakson ile Bir Fransız'ın Okuldaki Halleri", "Fransız ve Anglo-Saksonların Özel Hayatları", "Fransız ve Anglo-Sakson'un Dış Hayatı" başlıkları ile üç bölümden oluşan kitapta, İngiltere'nin Batı'da ve dünyada temsil ettiği gücün sahip olduğu toplum yapısından kaynaklandığı anlatılmıştır. İngiltere'nin pek çok alandaki üstünlüğünü gösteren bu karşılaştırmayı Demolins, Fransa'nın yaşadığı sorunları çözmeli ve İngiltere düzeyinde bir güce kavuşabilmesi için yapmıştır. Bunun ise Fransa'nın İngiltere'yi örnek alması ile mümkün olacağını savunmuştur.

**** 2. Meşrutiyet'in hemen ardından kurulan Ulüm-i İktisâdiyye ve İctimâiyye Mecmuası aracılığıyla Osmanlı, sosyoloji disiplini ile ilk ciddi temasını kurmuş ve bu disipline hem Osmanlı aydınları arasında hem de devlet adamları nezdinde -kaynağı Batı'daki gibi- sorun çözücü bir misyon yüklenmiştir. Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Berna Fildiş, "M. Fuad Köprülü'nün İlm-i Cem'iyyet Hakkındaki Fikirleri", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Entelektüel: Mehmed Fuad Köprülü, Ed. Berna Fildiş, Gece Kitablığı, Aralık 2017, s. 94-95.

4 Prens Sabahattin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 37.

5 A.g.e., s. 36.

6Edmond Demolins, "Giriş", 19. *Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitim Denemesi: Anglo-Saksonların Üstünlüğünün Sebepleri Nelerdir?*, Haz. Oğuzhan Karadeniz, Harun Er, Melek Körükçü, Sinan Ateş, Melike Faiz, Zafer Tangülü, Pegem Akademi, 2. Basım, Ankara, 2016, s. 2.

7 A.g.e., s. 3.

Prens Sabahattin'in Paris'te gezerken tesadüfen karşılaştığını söylediği kitap, Demolins'in bahsi geçen eseridir. *Science Sociale* ekolüyle tanışması, sonrasında diğer kitaplarını da okuyup kişisel ilişki geliştirdiği Demolins aracılığıyla olmuştur.⁸ Prens, kısa sürede benimsediği bu ekolün metodolojisini toplumsal sorunların çözümü konusunda en geçerli yol olarak görmüş ve çalışmalarında Le Play'in uyguladığı monografilerden ziyade, bu monografilerden elde edilen modelleri kullanmıştır. Dolayısıyla onun *Science Sociale* içerisinde Le Playci değil, Demolinsçi bir çizgiyi sahiplendiği söylenebilir. Bireyci ve kamucu toplumsal yapı ayrımı üzerinden Demolins'in Fransa için yaptığına benzer bir sorgulamayı 'içeriye' uygulayan Prens Sabahattin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* kitabında "Sosyal Yapımız" alt başlığı altında sıraladığı 1. Fikri Kültür ve Sosyal Durum, 2. Okullarımızın Sosyal Yapımızla İlişkileri, 3. Mülkiyet Biçimi, 4. Yönetim Hayatı Örgütü, 5. Politika ve Asker Çevresi maddeleriyle Osmanlı'nın toplumsal yapısını masaya yatırmıştır. Bu çerçevede Prens, Osmanlı toplumuna dair ilk olarak şu sözleri söylemiştir:

"...Gerek köylü ve gerek kentli ailelerimiz, çocuklarını bağımsız bir hayata hazırlamıyor, onlara özel çalışma ve girişkenliklerine dayanarak yaşamak ve yükselebilmek gücünü veremiyor, tersine onlarda hayat güçlüklerini çözmek için hep bir dayanak arama eğilimi meydana getiriyor."⁹

Ailelerin her daim koruyucu-kollayıcı bir konumda yer alması nedeniyle bireylerin kendi maddi ve manevi özgürlüklerini kazanamadıklarını söyleyen Prens Sabahattin, bu konuma sahip daha geniş bir 'cemaat' olarak devletin varlığına da dikkati çekmektedir. Devletin toplum nezdinde sahip olduğu saygınlığın içerisindeki hiyerarşide görev alan memurları da kapsadığını dile getiren Prens, bu nedenle Osmanlı toplumunun gözündeki en ideal 'meslek tanımının' memurluk olduğunu belirtmiştir. Mutlakiyetçi bir yönetim biçiminden meşruti bir düzene geçilmiş olmasına yani yönetim modeli değişmesine karşın, mevcut devlet ve toplum zihniyetinde herhangi bir değişimin yaşanmamış olduğunun altını çizmiş ve 1839'da başlayan Tanzimat Dönemi ile önceki dönem arasındaki tek farkın değişen memur kadroları olduğunu savunmuştur. Oysa ona göre, Batılılaşma siyaseti ile hedeflenen sorunların çözümü idealine, devletin çeşitli kademelerinde memur olarak iş görme amacındaki insanlardan ziyade tarım, sanat ve ticaret ortamlarını girişkenlikleriyle düzenleyip genişleten insanlar ulaştırılacaktır. Bu konuda şöyle demiştir:

"... Türkiye'nin sosyal geleceği memur adayı olan aydınların çoğalmasına değil, üretim işlerini girişkenlikleriyle ilerleterek, sosyal çevremizi değiştirecek etkenlerin yetişmesine bağlı. Çıkmaz bir yola saplanıp kalan kültürümüz, edebiyat ve güzel sanatlarımız için de sağlam ve verimli bir gelişme ortamının doğması, ancak sosyal çevremizin bu mutlu değişmesiyle mümkün."¹⁰

Bu sözlerle Osmanlı'nın yaşadığı sorunların ağırlıklı olarak algılandığı gibi yönetim tarzından değil, toplumsal yapısından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Ona göre, Demolins'in Fransa için söyledikleri Osmanlı için de geçerlidir: Kamucu bir toplum yapısına sahip olunması çeşitli alanlarda yaşanan birbiriyle bağlantılı sorunların kaynağıdır. Bu sorunların çözümü için uygulanan Batılılaşma siyasetinde örnek alınan ülkenin Fransa olması ise mevcut sorunların derinleşmesine neden olmuştur. Oysa Prens çözümü, özel hayat üst başlığı altında her bir bireyin bağımsızlığının artması ve bu bağımsızlık arttıkça yönetim erkinin yetkisinin sınırlanması olarak idealize etmiştir. Dolayısıyla onun gözünde özel hayat eski durumunu koruduğu ve Tanzimat ile yönetime verilmek istenen düzen özel hayatta meydana gelen bir ilerlemeden kaynaklanmadığı için, Osmanlı çözümünden uzak bir noktadadır.¹¹ Prens yönetim örgütünü yani devleti, her bir bireyin bağımsızlığını merkeze alan özel hayatın koşul ve gereksinimlerine bağlı bir gerçeklik biçiminde kavramış ve bu biçimde kavranması gerektiğini düşünmüştür. Bu yüzden özel hayatın güçsüzlük ve düzensizliğinin Osmanlı'da en başından itibaren merkezci bir geri yönetim ortaya çıkardığını söylemiş, kamucu bir toplum yapısına sahip Fransa odaklı Batılılaşmayı ise Osmanlı'daki sorunları kronik hale getiren bir devam olarak algılamıştır.

OSMANLIDA İDEAL DÜZEN YA DA PRENS SABAHATTİN'İN EĞİTİM ANLAYIŞI

Prens Sabahattin'in siyasetçi kimliği ile sosyolog kimliğini bir bütünün parçaları haline getiren, iki alandaki söyleminde ve faaliyetlerinde Osmanlı için köklü bir değişimi savunmasıdır. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve İTC'nin iktidardan uzaklaştırılması ideallerinden beslenen siyasi vizyonuna, Osmanlı'nın toplumsal yapısını

8 Sezer, a.g.e., s. 268.

9 Prens Sabahattin, a.g.e., s. 48.

10 A.g.e., s. 52.

11 A.g.e., s. 56.

açıklayan ve bu yapıyı sorunların kaynağı olarak gören eleştiren sosyolojik bir vizyon eşlik etmiştir. Dolayısıyla onun iki alanda da ‘olan’dan memnuniyetsiz ve ‘olması gereken’ üzerine yoğunlaşmış bir profil çizdiği görülmektedir. Siyasetin yapı gereği ‘şimdi’ ye odaklı olması, Prens için sosyolojiyi Osmanlıyla ilgili orta ve uzun vadeli planlar yaptığı bir alan haline getirmiştir. Bu çerçevede *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* kitabında “Yeni Doğrultu” başlığı altında Osmanlı’nın ideal düzenine dair de fikir yürüttüğü görülmektedir. Nitekim “... bir sosyal yapıdan –gerekli koşullar altında- diğer bir sosyal yapıya geçmek mümkün...”¹² sözleri, ideal düzen arayışının bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Bu arayışın temel doğrultusu ise siyasi temsiliyetinin merkezindeki İngiltere olmuştur. Prens Sabahattin, Osmanlı’nın sahip olduğu kamucu toplum yapısından bireyci toplum yapısına geçerken Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Norveç ama en çok da İngiltere’yi örnek alması gerektiğini savunmuştur.

Prens’in sosyolojik söyleminin merkezinde yer alan teşebbüs-ü şahsi ve adem-i merkezîyet kavramlarına yukarıda değinilmişti. Bireyci toplum yapısının iki unsuru olan bu kavramlar *Science Sociale* ekolünün, İngiltere’nin ekonomi ve siyaset kurumunu idealleştirdiğinin göstergesidir. Söz konusu idealleştirme, bireyci toplum yapısı modelinin bir örneği olarak İngiltere’nin sahip olduğu ekonomik ve siyasi özelliklerin başka toplumlara nasıl aktarılabilceği sorusunu ortaya çıkarmıştır. Bu noktada Fransa’da Demolins, ardından Osmanlıda Prens Sabahattin aktarımın gerçekleşme yolu olarak eğitim kurumu içerisinde yürütülecek faaliyetleri işaret etmişler, yeni kuşakların bireyci toplumsal yapının sahip olduğu değerler çerçevesinde yetiştirilmesiyle teşebbüs-ü şahsi ve âdem-i merkezîyetin kendi toplumlarında yerleşik unsurlar haline geleceğini düşünmüşlerdir. Ancak her iki sosyolog da ideal toplumsal yapı arayışlarında olduğu gibi öncelikle mevcudu masaya yatırmış ve kendi toplumlarında hâkim olan eğitim anlayışı ile uygulamalarına dair fikir yürütmüştür.

Demolins, *Anglo-Saksonların Esbab-ı Faikiyeti Nedir?* adlı eserinin ilk kısmını oluşturan “Bir Anglo-Sakson ile Bir Fransız’ın Okuldaki Halleri” başlığı altında Fransız toplum yapısının bir parçası olan eğitim sistemini, öğrencilerin en fazla zaman geçirdiği yatılı okullar üzerinden ele almış ve gözlemlerini şöyle aktarmıştır:

“...Sabahleyin bir trampet veya çan sesiyle aynı anda kalkılır. Yolda sırayla yürünür. Gezmeler bile bir taburun gezmesine benzer ve teneffüsler çoğu kere yüksek duvarlarla çevrili, içeride bir avluda icra edilir. Öğrenciler zaten kısa olan teneffüs zamanlarını oynamakla değil grup grup gezmekle geçirirler. Genellikle teneffüse sabahleyin yarım saat, öğle yemeğinden sonra bir saat ve saat dörtte, akşam kahvaltısı zamanında yarım saat ayrılır. Okuldan ayda bir defa çıkılır ve öğrenci velileri çocuklarını yatılı okulda ancak haftada iki defa görebilirler. Bu görüşmelerin yapıldığı yerde ise herkes diğerinin söylediğini iştir ve dinler. Doğal olarak bu şekilde bir hayat öğrencinin serbestçe hareket etmesini ortadan kaldırır ve bütün bu zeki çocukları aynı kalıba dökerek sahiplerinden gerçek makineler meydana getirir.”¹³

Demolins, çizdiği tablo çerçevesinde Fransız eğitim sisteminin devlete sivil ya da asker memur yetiştirmeye odaklı bir kurumsallaşma içerisinde olduğunu söylemiştir. Ona göre, Fransız gençlerine hangi meslek grubuna dâhil olmak istedikleri sorulduğunda çoğunluğunun vereceği cevap devlet memurluğudur. Ailelerin muhafaza ettiği, ‘memurluk sınavlarında başarılı olan okul en iyi okuldur’ düşüncesi de öğrencilerin istekleriyle örtüşür mahiyettedir. Nitekim Demolins’e göre, derslerde öğretilen bilginin öğrencinin herhangi bir muhakemede bulunmasına izin vermeyecek ezberle aktarılması, Fransa’daki öğrencilik hayatının devlet memurluğuna hazırlık olduğunun bir belirtisidir. Çünkü iyi bir memur girişkenlikten yoksun, sorgulamadan itaat eden ve monoton bir his sahibi olmalıdır.¹⁴

Kamucu bir toplum yapısına sahip Fransa’da devletin sahip olduğu güç ve devlet memurluğunun prestiji kendi içerisinde anlaşılırdır. Ancak memur olmak isteyen gençlerin hepsinin bu statüyü elde etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla serbest meslek sahibi olan gençler, devlet memurluğu sınavlarında başarı gösteremeyenlerdir. Demolins’e göre bu durum eğitim sistemi içerisinde bireysel girişime en başından itibaren olumlu yaklaşmadığını göstermektedir ve söz konusu kanı öğrencilerin de serbest meslek sahibi olmaları fikrine mesafeli yaklaşımlarına neden olmuştur. Buna rağmen serbest meslek sahibi olma zorunluluğu ile karşılaşan gençleri eğitim sisteminden kaynaklanan bir başka zorluk daha beklemektedir: “Serbest meslekte çalışacak bir kimse için özel girişimcilik, çalışkanlık, sebat ve kendine güven gibi meziyetler lazımdır. Hâlbuki izah ettiğimiz eğitim metodu zikredilen özellikleri kuvvetlendirmeye hizmet edeceği yerde bu özelliklerin meydana çıkmasına mani olmaktadır.”¹⁵ Demolins’e göre bu durum, serbest mesleklerle mecburen yönelen gençleri gerekli formasyona sahip olmadıkları

12 A.g.e., s. 35.

13 Demolins, a.g.e., s. 11.

14 A.g.e., s. 12.

15 A.g.e.

için en iyi ihtimalle zorlamakta ancak genellikle de başarısızlığa mahkûm etmektedir.

Demolins, yücelttiği değerler çerçevesinde Fransız eğitim sistemini kapsamlı bir eleştiriye tabi tutmuştur. Yukarıda değinildiği gibi söz konusu eleştirilerin arka planında Fransa'nın, ideal olarak kabul ettiği bireyci toplum yapısına geçişini sağlamak vardır. Bu noktada eğitim kurumlarındaki kamucu zihniyeti ortadan kaldırmak ve bireysel değerleri önemseyen genç kuşaklar yetiştirmek için, ezbercilik yerine sorgulamanın, teori yerine pratiğin, kamusal hazırbulunmuşluk yerine bireysel yeteneklerin ön plana alınması gerektiğini savunmuştur.

Demolins'in Fransız eğitim sistemi ile ilgili olarak yaptığı sorgulamayı, Prens Sabahattin *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* kitabında Osmanlı eğitim sistemi için yapmıştır. "Okullarımızın Sosyal Yapımızla İlişkileri" başlıklı kısımda Prens, Batılılaşma siyaseti ile Tanzimat'tan itibaren açılan okulların verdiği eğitim tarzını, kurulma nedenleri üzerinden kavramaya çalışmıştır. Bu bağlamda "...bir yandan yeni kurulacak makinayı işletecek, diğer yandan tamamlanmamış makinayı fikir güçleriyle kuracak ve onaracak adamlara ihtiyaç ortada."¹⁶ sözleri, Osmanlı'nın Batılılaşma siyasetini ve bu siyaset çerçevesinde okullara yüklenen misyonu açıklar mahiyettedir. Yöneticiler Batılılaşmaya, Prens'in 'makinə' kelimesi ile tasvir ettiği Osmanlı Devletini ayakta tutma anlamını yüklemişler ve Batılı modern devlet örgütlenmesini bir model olarak almanın sorunları çözeceğini düşünmüşlerdir. Ancak Türk-İslam yönetim geleneği üzerine inşa edildiği görülen Osmanlı'nın Batılı modern bir yönetim anlayışını kendi içerisinde üretebilmesi, bu değerlerle donatılmış bir memur sınıfının meydana getirilmesini gerektirmiştir. Bu nedenle özellikle Tanzimat'tan itibaren Batılı anlayışla eğitim veren pek çok askeri ve sivil okul açılmıştır.

Batılılaşma siyasetinin devleti ayakta tutmak, Batılı eğitim modelinin ise bu devlete memur yetiştirmek ihtiyacı çerçevesinde ortaya çıkması, Osmanlı açısından Fransa'nın 'kusursuz' bir örnek olarak görülmesini sağlamıştır. Bu noktada yeni açılan okullar ile ilgili olarak Prens Sabahattin şunları söylemiştir:

"Bu koşullar altında ortaya çıkan kurumlarda "eğitim" bir kışla hayatına, "öğretim" de kuramlar ve kitaplara dayanmak zorunda. Beden eğitimi ise tümüyle bir yana atılmış bulunuyor ki bu özellikle dikkate değer."¹⁷

Prens'e göre, uygulanan Batılılaşma siyaseti bireycilik alanında yeni bir anlayışı temsil etmediği gibi, eğitim sistemi de bireyci bir toplum yapısını ortaya çıkaracak nitelikten uzaktır. Dolayısıyla oluşturulan eğitim modeli, Batılı formasyona sahip bir memur kitleyi oluşturmak sınırlılığı ile çerçevelenmiştir. Bu noktada Osmanlı ülkesi genelinde yaygınlaştırılmaya çalışılan ilkokullara da değinen Prens Sabahattin, açılan okulların nüfusun çoğunluğunun bulunduğu köylerdeki ihtiyaçları gidermede işlevsiz kaldığını, bu yüzden gençlerin eğitim alma konusunda isteksiz davrandıklarını söylemiştir. Köylerdeki gençler, ilkel tarım çerçevesinde ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanmış oldukları için ilkokula gitmeyi kendileri için gereksiz görmekteydiler. Oysa Prens'e göre eğitimin amacı, Osmanlı'nın kamucu toplum yapısından bireyci toplum yapısına geçişini sağlamak olmalı, bu değişim ise çoğunluğun olduğu köylerden başlamalıdır. Ancak yaygınlaştırılmaya çalışılan ilkokullar burada yaşayan insanların günlük yaşamlarında ihtiyaç duydukları bilgiyi sağlamadığı gibi, bir toplumsal yapı değişikliğine zemin teşkil etmekten de uzaktır.

Demolins'ten yoğun olarak etkilenen Prens Sabahattin, eğitim konusunda benzer şeyleri düşünmüş ve eğitime, yeteneklerini kullanarak ayakta kalacak girişimci bireylerin yetiştirilmesi misyonunu yüklemiştir. Bu bağlamda 'duruk' olarak nitelendirdiği kuramsal anlayışın Osmanlı gençlerinin kişiliklerini geliştirecek bir muhteva içermediğini ileri sürmüş, eğitimin "... hazır mevkiler sağlamaya yarayan bir amaç olarak değil, kişisel girişkenliği verimli kılacak bir araç olarak..."¹⁸ yeniden kurgulanması gerektiğini söylemiştir.

İki sosyologun kendi ülkelerindeki eğitim sistemine yönelttikleri bu eleştirileri, yerine önerdikleri takip etmiştir. Demolins'in Fransa'daki eğitim anlayışı ve uygulamalarına dair değerlendirmelerinin yanı sıra, kurulmasını savunduğu ideal eğitim sistemine dair fikirlerinin de Prens'i etkilediği görülmektedir. Bu nedenle öncelikle Demolins'in konuyu nasıl ele aldığına bakmak gerekmektedir. Sosyolog ilgili kitabının "İngiliz Eğitim Metodu Verimli Oluyor mu?" başlıklı kısmında şöyle demektedir:

"İngiliz eğitim metodu şu anki hayatın yeni şartlarına bizim bağlı olduğumuz eğitim şekline daha uygun. Şahsi girişimciliğe sahip, yalnız kendi değerlerine dayanak kabul edecek adam yetiştirmeye daha müsait olduğu halde İngilizler öğrenim ve eğitim şekillerinin daha da mükemmel olması için çok çalışmaktan vazgeçmiyor. Şu anki değişimlerin yükselmesi yolunda

16 Prens Sabahattin, a.g.e., s. 49.

17 A.g.e.

18 A.g.e., s. 62.

çok fazla ilerledikleri halde her zaman yeni ihtiyaçları göz önünde bulundurma gerekliliğini hissediyor. İsteklerinin sonucu, memur olan ve hayatı okuduğu kitaplarla öğrenen edebiyatçı değil, hangi yerde olursa olsun hayatın bütün zorlukları karşısında acizliğini ortaya koymayacak, zeki ve pratik adamlar yetiştirmektir. Yani elde etmek istedikleri netice şu anki sosyal hayattaki değişimlerin yeni şartlarına uygun adam yetiştirmektir.”¹⁹

Demolins’in ‘şu anki hayatın yeni şartları’ ile kast ettiği, -ki *Anglo-Saksonların Esbab-ı Faikiyeti Nedir?* kitabı 1897 yılında yayımlanmıştır- Batı’da İngiltere merkezli olarak yaşanan sanayi devrimi ve bu devrimin Batı toplumlarının genelinde halka halka yarattığı köklü değişimlerdir. Söz konusu olan; seri üretim, sermaye ve kâr etme gibi ‘maddi süreçlerin’ yüceltildiği, bu dünya için çalışmanın öte dünyadan bağımsız kendi başına bir erdem olduğunun kabul edildiği modern hayattır. Demolins modern hayatta, siyaset kurumunun makro düzeyli örgütlenmesinden aile kurumunun mikro düzeyli örgütlenmesine kadar Batı toplumlarının yeniden şekillendiğini ve yaşanan köklü değişimlerin yeni bir insan tipine ihtiyacı ortaya çıkardığını düşünmüştür. Modern hayata ve gerektirdiklerine uyum sağlamanın ötesinde, bu hayata ve talep ettiklerine kaynaklık eden İngiltere’nin bireyci toplum yapısıyla Fransa’ya örnek olması gerektiğini düşünen Demolins, kamucu toplum yapısının geride bırakılabilmesi için İngiliz eğitim anlayışının ikame edilmesini zorunlu görmüştür.

Fransız eğitim sisteminin İngiliz eğitim anlayışı doğrultusunda yeniden inşa edilmesi gerektiğini düşünen Demolins’in daha yakından tanımak amacıyla İngiltere’ye pek çok okul gezisi yaptığı görülmektedir. Sosyolog bu gezilerinden birinde Güney İngiltere’nin Sussex kentinde açılmış olan Badel Okulu’nu ziyaret etmiş ve okulla ilgili gözlemlerini kaleme almıştır. Okul binası, yapılan dersler, öğrencilerin bir günü nasıl geçirdikleri, bedensel ve sanatsal yeteneklerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar, yabancı dil eğitimi gibi konularda okuyuculara ayrıntılı malumat veren Demolins, öncelikle okul binası ve çevresi ile ilgili şunları söylemiştir:

“Zikredilen okul, Fransa’nın soğuk, çıplak manzaralı okul binalarına asla benzemeyip küçük, şirin İngiliz yazlıklarına benzer ki öğrenciye suni değil hakiki bir hayatın uzmanlıklarını verir. Bir kışla veya çok sert bir hapis hayatı değil ruha rahatlık, aile hayatının güzelliğini ve kuvvetini sunar. Okulun etrafında Fransa okullarının dört yüksek duvar arasına sıkışmış avluları yerine temiz, havalı, aydınlık, geniş yerleri, hudutsuz çayırıları vardır. Okulun dış manzarası, iç hayatının güzelliğini tek bakışta gösterir.”²⁰

Geniş bir araziye kurulmuş okulun müdür-öğretmen ve öğrenciler arasındaki ilişki, temizlik, yemeklerin kalitesi ve geliştirilmeye çalışılan yaşam alışkanlıklarıyla bir aile sıcaklığı barındırdığını aktaran Demolins, ardından bir gün içinde yapılanlarla ilgili genel bilgi vermiştir:

“Haftanın her günü üç kısma bölünür. Sabahları; zihin meşguliyetlerine, mektep derslerine, öğleden sonraları; arazi üzerinde ve destikahlarda el işlerine, akşamları sanat, musiki ve genel konuşmalara ayrılmıştır.”²¹

Sosyolog, sabahları ağırlık verilen zihni yeteneklere dayalı derslerle ilgili detaylı bir aktarım da yapmış ve bu çerçevede yabancı dil öğreniminde dilin kurallarından önce konuşmaya; fizik, kimya, biyoloji gibi fen bilimlerini ele alan derslerde ezberden çok tabiat gezileri ve laboratuvarında yapılan deneylerle yaşayarak öğrenmeye; tarih derslerinde ise kronolojik bir bilgi akışından ziyade ülkelerin ekonomik, siyasi ve coğrafi özelliklerine dair fikir yürütmeye dayalı bir eğitim metodunun kullanıldığını söylemiş, genel olarak ‘uygulamalı’ denilebilecek söz konusu metod ile öğrenme süreçlerinde daha verimli sonuçların elde edildiğini savunmuştur. Demolins, beden eğitimi ve çeşitli zanaatların öğretildiği aktivitelere yer verilen öğleden sonraları yapılanlarla ilgili de ayrıntılı bilgi vermiş, amaçlanan öğrencileri bedensel açıdan güçlendirmek ve tembel bir hayatın neticesi olarak görülen duygusallıktan uzak tutmak olduğunu belirtmiştir. Sosyolog, öğrencilerin gerçek hayatla bağlantı kurabilmeleri, yanı sıra kendi hayatlarını idame ettirebilecek yeteneklerle donatılmaları için okul arazisindeki atölyelerde inşaat, demir, ahşap işleriyle ilgili eğitimlerin verildiğini, bu eğitimlere dair pratiğin okulun ihtiyaç duyduğu araç-gereçlerin üretilmesi ve çiftlik işlerinin görülmesi gibi işler aracılığıyla yapıldığını söylemiştir. Son olarak akşam aktiviteleriyle ilgili olarak dile getirdikleri ise günün son kısmının öğrencilerin sosyalleşmesine ayrıldığını göstermektedir. Sabahları zihinsel, öğleden sonraları ise bedensel yönden güçlendirilmeye çalışılan gençler, akşamları müzik, dans, tiyatro ve davet edilen misafirlerle sohbet etme gibi etkinlikler aracılığıyla toplum içerisinde ayırt edilmelerini sağlayacak ‘ince’ özelliklerle donatılmaktadırlar. Yatış saatinin 21: 00, kalkış saatinin ise 07: 00 olduğu bu okulda yukarıda sayılan

19 Demolins, a.g.e., s. 29.

20 A.g.e., s. 33.

21 A.g.e., s. 34. .

etkinlikler aracılığıyla sosyalleşmeye her akşam üç saatin ayrılıyor olması -Demolins'in kitabında yer verdiği veli mektuplarına da yansıyan- öğrencilerde gözle görülür gelişmelerin kaydedilmesini mümkün kılmaktadır.

Demolins, yukarıda özellikleri verilen İngiliz eğitim anlayışının kendi ayakları üzerinde durabilecek, herhangi bir kimsenin etkisinde kalmadan kendi kararlarını alabilecek ve uygulayabilecek, sorumluluk duygusu gelişmiş, ailesinden değil, kendisinden güç alarak yaşamını devam ettiren genç kuşakların yaratılmasındaki öncü rolünü vurgulamıştır. Fransa'nın eğitim sisteminin yeni hayatın ortaya çıkardığı koşullar karşısında işlevsiz olduğunu düşünen Demolins'in İngiltere'deki bir okula dair gözlemleri aracılığıyla aktardıkları söylem olarak kalmamış ve sosyolog Fransa'da, Prens Sabahattin'in üzerinde uzun uzadıya durduğu *L'Ecole Des Roches Okulları*'nı kurmuştur. Prens'in anlattıklarından, Demolins'in gözlemlendiği İngiliz Okulu'nun tüm fiziki ve eğitim-öğretim özelliklerini kendi okuluna uyguladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Prens bu aktarımları, Paris'te bulunduğu yıllarda okula gerçekleştirdiği iki ziyaret sonucunda yapmıştır. Okulun müdürü, öğretmenleri ve öğrencileriyle doğrudan iletişim kurup kendilerinden fikir alarak, derslere bizzat katılarak, okulun arazisi içerisinde bulunan atölyeleri ve bu atölyelerde öğrencilerin yaptığı işleri izleyerek fikir edinen Prens, okula dair düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir:

"Umumi manzara itibarıyla burası bir karınca yuvasına benzemekte!... Ne tarafa baksanız büyük bir gayret, büyük bir salahiyet, istikbale mükemmel bir hazırlık görüyorsunuz. Teşebbüs-i şahsi ile (Adem-i Merkeziyet) bu küçük alemi son sistemde bir cennet haline getirmiş. Beden ve fikir terbiyesine verilen ehemmiyet nisbetinde ahlak da inkişaf etmekte!"²²

Demolins'in Fransa'da kurduğu okulun bir benzerini Osmanlıda kurma koşullarına sahip olmaması nedeniyle Prens Sabahattin, bu tarz okulların imkânlarından yararlanılabileceğini düşünmüş ve şunları söylemiştir:

"(L'Ecole Des Roches) dan çıkan talebe hayatta çok muvaffak oluyor. Bazıları az zamanda mühim mevkilere geçiyorlar. Bununla beraber mekteplerini unutmuyor, hocaları ile mektuplaşıyor, eski mekteplerinin istikbali ile alakadar oluyorlar. Şimdi Fransa'nın bazı yerlerinde (L'Ecole Des Roches) un programını tatbik eden mektepler açılmağa başlandı. İşte bu usüldeki müesseselerin her birinde sekiz on küçük talebemiz bulunmalı; faal ve istidatlı genç muallimlerimiz de bu talebelerin Türkçe derslerinin mesuliyetini almak sureti ile bu mekteplerde çocuklarımıza nezaret vazifesi ile bulundurulmalı. Bunun büyük bir faidesi daha var. Ki üç sene küçüklerimize muallim sıfatıyla (Roches) daki gibi bir mektepte yaşayacak gençler, (Hususiyetçi Teşekkül)'ü halk eden terbiyeyi yakından görmüş, onu bizzat yaşamış olacaklar. İki üç senelik bir ikametden sonra aynı terbiyeyi kendi memleketimizde tatbik etmek üzere Türkiye'ye avdet etmeden evvel de İngiliz ve Birleşik Amerika mekteplerini de ziyaret ederler. Avrupa'nın diğer mektepleri hakkında da bir fikir edinebilirlerse muhtaç olduğumuz muallim ve mürebbileri az zamanda kısmen ve esaslı bir şekilde elde ederiz. Fakat teşebbüs-i şahsinin hususi hayatımıza mihver olabilmesi için hazırlığımızı daha büyük çapta tutmalıyız."²³

Osmanlıdan Avrupa'ya yüzlerce öğrenci gönderildiğini ancak iyi bir memur olmak için Avrupa'da eğitim almaya gerek olmadığını söyleyen Sabahattin Bey, buna karşın İngiliz eğitim tedrisatından geçmeleri amacıyla Osmanlıdaki gençlerin başta Fransa olmak üzere Batılı ülkelere gitmelerini gerekli görmüştür. Kısa vadede sınırlı da olsa bir grup öğrenci ile öğretmenlerin buralarda alacakları eğitim ona göre, orta ve uzun vadede Osmanlıda gerçekleşmesi hayalini kurduğu kapsamlı eğitim hamlesinin ilk adımını teşkil etmektedir. Devlet için iyi memur ve bireyler içinse yüksek mevki sahibi olmanın teminatı olarak görülen bir anlayışın ötesinde, 'hazırlığımızı daha büyük çapta tutmalıyız' sözlerinden de anlaşıldığı gibi, Osmanlı toplum yapısı ve devlet düzeninin günün gerekliliklerine göre yeniden oluşturulmasını içeren bu eğitim vizyonu, eğitimle sınırlı olmayan ancak bu alandan başlayan genel bir değişim hamlesini temsil etmiştir.

Teşebbüs-ü şahsi ve adem-i merkezîyet kavramları üzerinden inşa ettiği sosyolojik söylemiyle Osmanlıya dair orta ve uzun vadeli planlarını dile getiren Prens Sabahattin, siyasi faaliyetleri ile desteklediği toplumsal ideallerinin gerçekleşmesi konusunda eğitime önem vermiş ve bu özelliği kendisini dönemi içerisinde farklı kılmıştır. Benimsediği *Science Sociale* ekolünün saptamaları çerçevesinde ilgili alana dair detaylı bir yaklaşım sergileyen Prens, eğitimi de içerisine alan Batılılaşma siyasetinin algılanış ve uygulanış biçimine yönelttiği eleştiriler ile dönemdeki hâkim tavrın dışında yer almış, böylece farklılığını perçinlemiştir. Tanzimat Dönemi'nden itibaren

22 Prens Sabahattin, "Meslek-i İçtimamız Nasıl Tatbik Edilebilir? Türkiye'de Yeni Bir Medeniyet", *Prens Sabahattin: Hayatı ve İlmi Müdafaları*, Haz. Nezahet Nurettin Ege, Güneş Neşriyat, İstanbul, 1977, s. 223.

23 A.g.e., s. 223-224.

toplumsal alandaki etkisi gittikçe artmasına karşın, Batılılaşma siyasetinin devlet merkezli bir yapı sergilemeye devam etmesi, dönemin hâkim sosyoloji anlayışı ve bu anlayışın temsilciliğini yapan Gökalp'in fikirlerine de yansımıştır. Bu çerçevede Prens'in temsil ettiği sosyolojik görüşün, Osmanlı aydınlarının geneline yansıyan yerleşik devletçi refleksin ötesinde daha 'toplumcu' bir profil çizdiği söylenebilir. Bunun eğitime yansıyan göstergelerinden biri, Prens Sabahattin'in devlete memur yetiştirmek amacıyla olan sınırlı bir eğitimi değil, nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylülerin eğitimini desteklemesidir. Siyasi kimliği aracılığıyla temsil ettiği görüşler geçerliliğini henüz yaşadığı dönemde yitirmesine karşın, sosyolojik söyleminin ve bu söylem alanında eğitime dair dile getirdiklerinin ölümünden sonra da değersizleşmemiş olması, toplumsala verdiği önem ile bağlantılandırılabilir.

Prens Sabahattin'in 1908 yılından itibaren başlayan siyasi düşüşü, 1924 yılında alınan Osmanlı Hanedan üyelerinin yurt dışına çıkarılması kararı ile kesin bir yenilgiye dönüşmüş, Prens yaşamı boyunca bir daha Türkiye'ye gelememiştir. Bu durum, Türkiye'nin sorunlarıyla bağlantılı olarak sosyolojik faaliyetlerinin de sekteye uğramasına neden olmuş ve bir daha bilimsel içerikli herhangi bir üretimde bulunmamıştır.²⁴ Ancak söz konusu gelişmeler Prens'in 1924 öncesinde dile getirdiği sosyolojik söyleminin sonrasında tekrar gündeme gelmesine engel olmamıştır. Nitekim 1948 yılındaki ölümünün ardından yeniden hatırlandığı ve gündeme getirildiği görülmektedir. Sosyolog üzerine düşünülme ve tartışılmaya başlanmasının arka planında tek başına ölümü etkili olmamış, 2. Dünya Savaşı sonrasında liberal değerlerle kendisini tanımlayan ABD'nin öncülüğünde şekillenen yeni dünya ve yeni dünyanın Türkiye'de ortaya çıkardığı siyasi ve ekonomik arayışlar, unutulmaya yüz tutmuş fikirlerinin hatırlanmasını mümkün kılmıştır. Bu konuda özellikle 1949 yılında Nurettin Şazi Kösemihal, Cahit Tanyol, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken gibi isimlerin kurdukları ve uygulamalı sosyolojiyi ön plana alan *Türk Sosyoloji Cemiyeti*'nin faaliyetleri önemlidir. Cemiyetin 1957 yılında düzenlediği İlmî Kongre, *Science Sociale* ekolünün Türkiye'deki temsilcisi kabul edilen Prens Sabahattin üzerine konuşulmasını sağlamıştır. Diğer taraftan Cahit Tanyol ve C. Orhan Tütengil'in Prens'in sosyoloji anlayışını değerlendiren yazılar kaleme almaları, sosyoloji camiasının ona gösterdiği ilginin diğer örnekleri olmuştur.²⁵

Prens Sabahattin'in ölümünün ardından yukarıda bir kısmına değinilen hatırlama ve hatırlatma faaliyetlerinde, yaşadığı dönemde yerli siyasi ve sosyolojik atmosfer içerisinde var olan 'iktidarlar' ile arasına mesafe koyduğu için hak ettiği ilgiyi görememiş ancak üzerinde durulması gereken değerde bir kişilik olduğuna yer verilmiştir. Bu konuda Cahit Tanyol şunları söylemiştir:

"Sabahattin Bey dün olduğu gibi, bugün de gündelik düşünürün işine gelir adamlardan biri değildir. O, yüz yıldan beri memleketimizin realitelerini gören, ona ciddi çareler düşünen ve bu uğurda hiçbir gösteriş ve menfaati gaye edinmeyen namuslu fikir adamlarındandır. Bu bakımdan o, Türk tarihinin çok az yetiştirdiği insanlardan biri olarak anılmaya hak kazanmıştır. Gelecek nesiller onun şahsiyetinde bir ahlak kahramanı, fikirlerinde Türk vatanını kuşatan hayırlı ilhamlar bulacaktır."²⁶

C. Orhan Tütengil ise onun temsil ettiği sosyoloji ekolü üzerinden yerli sosyoloji tarihi içerisindeki önemini şu sözlerle dile getirmiştir:

"Türk tefekkürü, içtimai münasebetleri bir müşahede ve tetkik mevzuu yapmak bakımından Sabahattin'in yolundadır. Devamcılarının ve buna ilave olarak muhtelif araştırmacılar tarafından yapılan monografilerin memleketi tanımak bakımından oynadığı büyük rol küçümsenemez. Monografik tetkikler bir organizasyona bağlandığı gün, "içtimai mesele"nin hal tarzı yarı yarıya kolaylaşacaktır. Sabahattin Mektebi Türk tefekkürünün emrine objektif bir metot vermekle tarihi vazifesini tamamlamıştır. Genç nesiller memlekete giden yolun, fikirle aksiyonun bağdaştığı mıntıkanın bu çığırdan geçtiğini duydukları nisbette üzerine düşen vazifeyi daha büyük bir başarı ile ifa edebileceklerdir."²⁷

Prens Sabahattin'e dair söylenen ve döneminin genel eğilimini yansıtan bu sözler, sosyologun gündeme gelmiş olduğu ölümünün hemen ardından olumsuz değil, olumlu eleştirilerle anıldığını göstermektedir. Bu durum mevcut konjonktür ve Prens'in sosyolojik söylemi arasındaki örtüşürlükle yakından bağlantılıdır. Söz konusu örtüşürlük, Prens Sabahattin'in sosyolog kimliği ile söylemi üzerinde durmanın ötesinde, onun fikirlerini

24 Sezer, a.g.e., s. 271.

25 Oya Okan, "Prens Sabahattin'in Ölümü ve 50'li Yıllarda Yeniden Gündeme Gelişi", İ.Ü. E. F. Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. 3, S. 12, İstanbul, 2006, s. 166-167. Okan makalesinde ayrıca, Prens Sabahattin'in 1918 yılında yayımlanan *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* kitabının ilk kez 1950 yılında Latinize edildiği bilgisini vermektedir. Bkz. s. 167.

26 Cahit Tanyol, "İçtimai Monografi Hazırlıkları: Prens Sabahattin", İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F. Yayınları, S. 4-5, İstanbul, 1949, s. 146.

27 Tütengil, a.g.e., s. 218.

sahiplenip yayılmasını sağlamak amacıyla faaliyet yürüten pek çok ismin daha fazla gündeme gelmesini mümkün kılmıştır. Bu isimlerden biri de Nezahat Nurettin Ege'dir.

PRENS SABAHATTİN'İN YOLUNDA BİR İSİM: NEZAHAT NURETTİN EGE

Baykan Sezer'in, Tahsin Demiray'ın "Science Sociale'in Türkiye'ye Girişi ve Bizdeki Tesirleri" makalesinden aktardığı "... Science Sociale ekolünde ilk defa genç bir hanım yer alacaktır."²⁸ sözleri ile andığı Nezahat Nurettin Ege, 1901 yılında İstanbul'da doğmuş, ilkokulu Menba-ı Füyûzat-ı Osmaniye Mektebi'nde, liseyi Bezm-i Âlem Valide Sultanı'nda okumuştur. 1918'deki mezuniyetinin ardından Darülfünun'a kayıt yaptıran Ege, 1. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan imparatorluk içerisinde kendi tabiriyle "...aziz vatanına hizmet için yeni bir teşekküldür diye..."²⁹ Türk Ocağı'na katılmıştır. Osmanlının çoğunluk nüfusunu oluşturan Türklerin sosyal, kültürel ve ekonomik seviyelerinin yükseltilip devletin ayakta tutulmasını amaçlayan bir yapı olarak 1912 yılında İstanbul'da kurulan Ocak, ülkede millî bilincin oluşması yönünde konferanslar, toplantılar ve yazı faaliyetleri yürütmüştür. 1918 yılında Ocağa katılan Ege, o dönem mevcut 5 kadın üyeden biri sıfatıyla düzenlenen etkinliklere devam etmiş ancak bir süre sonra Ocak bünyesinde yürütülen faaliyetler kendisini tatmin etmemeye başlamıştır. Bu düşüncenin oluşmasında, dünya savaşının ardından imzalanan Mondros Mütarekesi ile ortaya çıkan ve Osmanlının varlığını tartışma konusu haline getiren derin krizin etkisi olduğu söylenmelidir. Ege, imparatorluğu milliyetçi politikalarla 1. Dünya Savaşı'na sürükleyen ve savaş sonrasında dağılan İTC kadrolarının ardından, Osmanlıda daha farklı bir bakış açısına ihtiyaç duyulduğunu düşünmüştür.

Savaş sonrasında İTC kadrolarının siyaseten işlevsizleşmesi, 1911 yılında uzun bir makale olarak kaleme alınan *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* metninin kitaplaştırılmasını sağlamış ve taşıdığı çarpıcı başlık, imparatorluğun kendisini ayakta tutacak bir siyasetten yoksun bulunması nedeniyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Nitekim makalemizin ilk bölümünde savaş sonrası belirsizliğin, temsiliyetine soyunduğu siyaset ve sahip olduğu sosyolojik söylem açısından Prens Sabahattin'de yeni bir umuda neden olduğuna değinilmişti. Prens'in siyasi alandaki rakibinin iktidardan uzaklaşması ile bir seçenek olarak gündeme gelmesi, imparatorluğun içinde bulunduğu krizden kurtulabilmesi için yeterli çalışmaların yapılmadığını düşünen Ege'yi de bir tavsiye üzerine bu kitabı okumaya yöneltmiştir. Ege *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* metni üzerinden Prens Sabahattin ile kurduğu ilk 'bağı' şu sözlerle aktarmıştır:

"1918 senesiydi. Ve sonuna kadar bir gecede okudum. Ve Prens'in müdafaa ettiği hakikatlerin ne kadar doğru olduğuna o gece karar verdim. Benim nazarımda, tebabette Pastör neyse, Prens Sabahattin de cemiyetlerin hayatını tanzim eden kanunu, tabiatı tetkik hususunda o kadar muktedir bir şahsiyettir. La Science Sociale'in nasıl kurulup inkişaf ettiğini gayet yakinen tetkik eden Prens Sabahattin aziz vatanımızın maruz kaldığı birçok felaketlerin önüne geçebilmek için bu metodla memleketi tetkik edip ona göre çareleri ortaya koymak fikrini ortaya atmıştır. Bizim memleketimizin muhtaç olduğu şey hayat-ı hususiye ve hayat-ı umumiye ıslahıdır."³⁰

Ege, Osmanlının yaşadığı ve Batılılaşma siyaseti ile çözmeye çalıştığı askeri, idari ve mali sorunları Prens Sabahattin'in toplumsal yapı çözümlenmeleriyle ele almasını, zihnindeki soru işaretlerinin karşılığı olarak görmüş ve *Science Sociale* ekolünü kısa sürede benimsemiştir. 1919 yılında, siyasi temsiliyeti ve sosyolojik söylemi ile 'içerideki boşluğu' doldurmak için İstanbul'a gelen Sabahattin Bey, Ege'nin tanışma talebini kabul etmiş ve birlikte 1948 yılındaki ölümüne kadar devam edecek bir mesai içerisinde bulunmuşlardır. ***** Ege, onunla tanışmasını şu sözlerle anlatmıştır:

"... Prens hazretlerinin odasına gittim. 'Buyurunuz efendim' dedi. 'Efendim ben dedim, zât-ı devletlerinin **Türkiye Nasıl Kurtarılır** eserini okudum' dedim. 'Evet, dedi. Sonra 'Efendim dedim. Sonra şu eserini de bu eserini de... Yüksek Kaldırım'a gittim. Fransızcasını da buldum, okudum' dedim. '**Türkiye Nasıl Kurtarılır** eserinizde şu sayfalarında şöyle yazmışsınız, İttihad Terakki'ye açık mektuplarda şöyle bahsediyorsunuz' dedim. 'Lakin dedi. Siz benim eserlerimi hafız-ı Kur'an gibi sayfa sayfa, satır satır ezberlemişsiniz' dedi."³¹

Bu tanışmanın ardından Ege'nin bilgisi ve ilgisinden etkilenen Prens Sabahattin, onu öğrencisi olarak görmüş ve belli aralıklarla gerçekleşen görüşmelerinde kendi kütüphanesinden seçtiği kitapları okutarak yetişmesine

28 Sezer, a.g.e., s. 259.

29 Mehmet Taşdiken, "Nesillerin Mirası: Nezahat Nurettin Ege", **Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı - 1986**, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 1986, s. 573.

30 A.g.e., s. 573-574.

***** Bu mesai, Prens Sabahattin'in 1924'te gerçekleşen kesin gidişinin ardından mektuplaşmayla devam etmiş ve Nezahat Nurettin Ege, Prens Sabahattin'in yaşamının sonuna kadar mektuplar aracılığıyla temasını devam ettirdiği yakın takipçileri arasında yer almıştır.

31 A.g.e., s. 575.

katkı sunmuştur. *Science Sociale*'i anlattığı bu görüşmelerde dünya ve Türkiye siyasetine dair görüşlerini de aktardığı bilinmektedir. Prens ile Ege arasında kurulan öğretmen-öğrenci ilişkisi, 1920'lerden itibaren Ege'nin Prens'in temsil ettiği sosyoloji ekolünün izinde gazete ve dergi makaleleri kaleme almasını, yazar ya da çevirmen olarak pek çok kitap neşretmesini ve onunla ilgili konferanslar vermesini sağlamıştır. Ege, yaşamının sonuna kadar -tanışmalarında Sabahattin Bey'in de dile getirdiği üzere- bir hafız gibi onun fikirlerine sadakatle bağlı kalmış, bu fikirleri sadece yazı faaliyetlerinde değil, yaşamının tüm alanlarında bir referans olarak kullanmıştır.

Bir önceki bölümde Prens Sabahattin'in ölümünün ardından özellikle yerli akademik camiada yeniden hatırlanmış ve gündeme getirildiğine değinilmişti. Tek parti iktidarının iç siyasette durgun, dış siyasette ise kapalı bir tavır sergilemesinin ardından, çok partili yaşama geçiş sürecinin yarattığı hareketlilik ve dışa açıklık yeni bir sosyolojik söylemi gerekli kılmış, bu noktada Prens'in fikirleri tekrar ele alınmaya değer görülmüştür. Yaşanan değişim, söz konusu fikirleri ele almanın ötesinde sahiplenip yayılmasını sağlamak amacıyla 1920'lerden itibaren çaba harcayan Ege'nin yürüttüğü faaliyetleri yoğunlaştırmış ve 1948 öncesindekiler de dâhil olmak üzere tüm çalışmalarını daha görünür bir hale getirmiştir. Bu çerçevede Ege'nin yürüttüğü faaliyetlerin en önemli ayağını oluşturan yazı faaliyetlerine genel olarak bakmak anlamlı olacaktır.

Ege'nin gazete ve dergilerde yazar ya da çevirmen olarak imzasının bulunduğu makaleler, yazı faaliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturmuştur. 1941 yılında Cumhuriyet gazetesinde *Geniş Ufuklar* isimli köşede kaleme aldığı "Cihan Faciası Karşısında: Amerika Avrupa İşlerine Müdahalede Niçin Bu Kadar Gecikti?" (7 İkincikânun 1941), "939 Harbinin Doğurduğu Büyük Bir İttifak: İngiliz Lisanile Konuşan Bütün Milletler Birleşeceklerdir" (27 İkincikânun 1941), "Anglosakson Medeniyeti ile Elbirliği: Onlardan Yapacağımız İlk İstifade İstihsal Şekillerini Bizde de Tatbik Etmektir" (3 Şubat 1941), "Anglosakson Memleketlerini Tanıyalım: Avustralya ve Muazzam Ziraî İstihsalâtı" (10 Mart 1941) başlıklı makalelerinde, 2. Dünya Savaşı'nın dünya dengelerinde yaratmaya başladığı değişime İngiliz ve ABD merkezli Anglosakson dünya ve bu dünya ile Türkiye arasında kurulması gereken ilişkiler üzerinden baktığı görülmektedir. Bunun yanında Ali Fuad Başgil öncülüğünde 1947 yılında kurulan ve dönemin dünya ve Türkiye konjonktüründe liberal değerlerle kendisini özdeşleştiren *Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti*'nin mecmuası olarak 1948 yılında yayımlanmaya başlayan ve 11 sayı çıkan *Hür Fikirler*'de William Hard'tan "Demokrasi Cihanından Portreler: Amerikanın Senelik Millî Varidatı Vatandaşlar Arasında Ne Suretle Taksim Edilmektedir?" (C. 1, S. 8, Haziran 1949), Alfred Edwards'tan "Milletlerarası İktisat Âleminde: İngiltere'deki Sosyalist Hareketlerden Alınacak Dersler" (C. 1, S. 9, Temmuz 1949), "Demokrasi Cihanında Kadın: Penicilli'nin Tatbikatında Emsalsiz Bir Rol Oynamış Olan Büyük Doktor Ethel Florey" (C. 1, S. 10, Ağustos 1949), "Eski Dünyada Kapitalizm İflas Etmemiştir Fakat Kapitalistler Kapitalizmi İflasa Sürüklemiştir" (C. 1, S. 11, Eylül 1949) başlıklı makaleleri Türkçe'ye tercüme ettiği görülmektedir. Tercümanlık yaptığı makalelere bakıldığında, temelde yine İngiltere ve ABD'nin ekonomi, siyaset ve sosyal yaşam alanlarına dair bir muhteviyatın mevcudiyeti, hem derginin duruşu hem de Ege'nin benimsediği fikirler göz önünde bulundurulduğunda kendi içinde anlaşılırdır.

Ege, yazar ya da çevirmen olarak sadece gazete ve dergi makaleleri kaleme almamış, ağırlıklı olarak ABD'yi merkeze koyan kitap çalışmalarına da imza atmıştır. 1946 yılında *Demokrasi Cihanında Kadın*, 1948 yılında *Amerika'da Yeni Terbiye Cereyanları*, 1953 yılında *Amerika*, 1980 yılında *Ziraat Âleminde Büyük Terakkiler ve Bu Muvaffakiyetlerden Alacağımız Dersler* başlıklı kitap tercümelemleri, sosyal yapısı, tarihi, eğitim sistemi ve tarımsal faaliyetleriyle ABD'yi daha detaylı olarak tanıma ve tanıtmayı amaçlamıştır. Diğer taraftan yazarı olduğu ve 1977 yılında yayımlanan *Prens Sabahattin: Hayatı ve İlmi Müdafaaları* eseri, hem Ege'nin yazı faaliyetlerinde hem de Prens Sabahattin ile ilgili Türkiye'de yapılmış en kapsamlı çalışma olarak literatürdeki yerini almıştır. Bu eseri, Ege'nin Prens'e karşı duyduğu vefa borcunun bir karşılığı olarak da değerlendirmek mümkündür.

Yukarıda bir kısmına değinilen gazete ve dergi makaleleri ile telif ya da tercüme kitap çalışmalarında Ege, Sabahattin Bey'in İngiltere merkezli Anglosakson odaklanmasını, 2. Dünya Savaşı'nın yarattığı yeni koşullar çerçevesinde ABD üzerinden dillendirmiştir. Bu doğrultuda gazete ve dergi makaleleri güncel siyaset üzerinden yapılan değerlendirmeleri içerirken, kitap çalışmaları ise söz konusu değerlendirmelerle örtüşen ve Türkiye'nin özellikle ekonomi, eğitim ve sosyal politikalarında izlemesi gereken yönü göstermeyi amaçlayan bir içeriğe sahip olmuştur. ABD'nin model olarak sunulduğu bu çalışmalarda Ege, Prens Sabahattin'in sosyolojik söyleminde ön plana çıkardığı bireyci toplum modeline ulaşabilmek için tarımsal üretimin önemsenmesi ve girişimci bireylerin yetiştirilmesi konularına bu ülkede üretilen çözümleri detaylı olarak ele almıştır. Dolayısıyla Ege'nin topyekûn yazı faaliyetlerinde, benimsediği fikirler doğrultusunda hareket ederek birbirini bütünleyen konulara eğildiği görülmektedir.

Girişimci bireylerin yetiştirilmesini Prens gibi zorunlu görmesi, Ege'nin eğitim üzerinde önemle durmasını sağlamıştır. Gazete ve dergi makalelerini ya da yukarıda ismi anılan *Amerika'da Yeni Terbiye Cereyanları* tercümesini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. 1953 yılında kurduğu Erenköy Güneş Koleji ise aktarılması gereken bir diğer detaydır. Uzun yıllar yöneticiliğini yaptığı bu kurum içerisinde Ege, Prens'in Demolins'ten aldığı ancak hayata geçiremediği idealleri gerçekleştirme uğraşısı içerisinde olmuş, girişimci ve kendi ayakları üzerinde duran genç kuşakların yetiştirilmesi söylemini pratik ile bütünleştirmiştir.³² Söylem ile pratiğin kesiştiği bu noktada, Ege'nin doğrudan genç kuşakların okuması için metinler kaleme aldığı ve onlara bu yolla ulaşmaya çalıştığı da dikkati çekmektedir. Nitekim 1977 yılında yazdığı *Prens Sabahattin: Hayatı ve İlimi Müdafaaaları* adlı eserinin biyografi kısmında "Kitap Halinde Neşredilmeye Hazırlanan Eserleri" başlığı altında "Çocuk Edebiyatı (Meslek-i İçtimai"***** gözıyla hazırlanmış roman ve piyesler)" bilgisinin verildiği görülmektedir. Daha önce kaleme alınan ya da alınmakta olan ve yayımlanması planlanan çalışmaların varlığına işaret eden bu bilgi, Ege'nin çocuk edebiyatı alanında genç okuyucuların zihinlerini şekillendirecek metinlerin oluşturulmasını anlamlı bulduğuna işaret etmektedir. Aynı kitapta "Neşredilmiş İngilizce Eseri" başlığı altında yer verilen "Turgut Lives in Turkey" bilgisi ise Ege'nin *Science Sociale* ekolü odaklı çocuk edebiyatı alanındaki çalışmalarına Türkçe'den çok önce İngilizce olarak başladığını göstermektedir. 1939 yılında ilk olarak ABD'de yayımlanan bu çocuk romanı, İki Kıt'a Üzerinde Bir Şehirde Yaşayan Turgut başlığı ile ancak 1985 yılında yerli literatürdeki yerini almıştır. Ege'nin çocuk edebiyatı ile ilgili tek romanı olduğu düşünülen bu eser, hem Prens Sabahattin'in eğitim konusundaki düşüncelerinin bir edebiyat metnine nasıl yansıdığını göstermesi hem de Ege'nin onu takipçiliğinin eğitim alanında neye karşılık geldiğine dair bir örnek teşkil etmesi nedeniyle ele alınmayı gerektirecek önemdedir.

"İKİ KİT'A ÜZERİNDE BİR ŞEHİRDE YAŞAYAN TURGUT" ROMANINDA PRENS SABAHATTİN'İN İZLERİ

Romanda Heybeliada'da bir köşkte, donanmada kaptanlık yapan babası, ev hanımı annesi ve kız kardeşi ile birlikte yaşayan –verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla- 11-12 yaşlarındaki Turgut'un yaşamı ve başından geçen maceralar anlatılmaktadır. 13 bölümden oluşan romanda Turgut, Heybeliada dâhil İstanbul'un farklı mekânlarında aile üyeleri ve yakın arkadaşı Sami ile farklı deneyimler yaşamakta ve kendi ya da yakın çevresinin yaşadığı sorunlara çözüm aramaktadır. Bu bağlamda Turgut'un Ege tarafından, takipçisi olduğu Prens Sabahattin'in gençlerde bulunması gerektiğini düşündüğü sorumluluk sahibi olma, kendine güven, girişimcilik, farklı deneyimlere açıklık ve değişikliklere kısa sürede uyum sağlama gibi özelliklere sahip bir karakter olarak kurgulandığı görülmektedir. Metnin akışı içerisinde Turgut, karşılaştığı olaylara verdiği tepkilerle donatıldığı özellikleri yansıtmakta ve sosyal ortamda kendisini ortaya koymaktadır.

Romanda pek çok karakter olmasına karşın, Ege tarafından genç okuyuculara verilmek istenen mesajların 'örnek kişi' olarak odağa konmuş Turgut aracılığıyla verilmesi, bu karakter üzerinden bir metin çözümlemesinin yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Söz konusu tercih, Prens'in eğitim konusu ve gençlerle ilgili fikirlerinin roman içerisindeki izlerinin takip edilmesini de kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda yukarıda sıralanan karakter özelliklerinin metne yansımalarını daha detaylı olarak ele almak gerekmektedir.

Turgut'un karakter özelliklerinden birini meydana getiren sorumluluk sahibi olma, romanın ilk sayfalarından itibaren ortaya konmaktadır. Çiftlik işlerinden hoşlanmadığını ve ileride bir çiftçi olmak istemediğini tekrar tekrar söylemesine karşın, her sabah ahırdaki keçileri sağması ve onları temizlemesi Turgut'un görevlerinden biridir. Bu konuda metne bakıldığında, "Okula gitmeden evvel yapacağı birçok işleri vardı. Bir yandan giyinirken, bir yandan da hayvanlarına sesleniyor, 'Durun, gürültü etmeyin, işte geliyorum'... diyordu."³³ ya da "Fakat şimdi böyle manzaraları seyretmeye vakti yoktu. Kahvaltıdan evvel yapılacak birçok işleri vardı. Sonra da okula yetişecekti."³⁴ cümleleri Turgut'un sabahları gerçekleştirdiği mesaiyi ortaya koymaktadır. Ancak bu mesai sadece sabah ile sınırlı kalmamakta, aile içerisindeki işbölümüne dayalı olarak sebze-meyve ekili bahçenin düzenli bakımını yapması, kümesteki tavuklar ve ahırdaki hayvanlarla ilgilenmesi gibi işler gün içerisinde yayılan rutinlerini oluşturmaktadır. Söz konusu rutinler kendisini zorlasa da aile üyelerinden aldığı övgüler ve onlara önemli bir katkıda bulunduğu duygusuna sahip olması Turgut'un sorumluluklarını aksatmamak yönünde çaba göstermesini mümkün kılmıştır.

Turgut'un metin içerisinde sık ortaya konan bir diğer özelliği ise kendine olan güvenidir. Babası, 19 Mayıs Töreni'nde giymesi için Sami'nin izci kostümünü Kapalıçarşı'dan alma ve İstanbul'un tarihi mekânlarını gezme sözü vermiş ancak bir görev nedeniyle bu sözü tutamamıştır. Yaşanan bu aksaklığa karşın plan iptal edilmemiş ve babasının verdiği sözü Turgut yerine getirmiştir. Yaşlarının küçüklüğüne karşın Sami ile Heybeliada'dan vapura

32 A.g.e., s. 576.

***** Meslek-i İçtimai, Sabahattin Bey'in savunduğu ve takipçileriyle hem siyasi bir programa hem de fikri bir akıma dönüşen düşünce sistematiğini anlatmaktadır.

33 Nezahat Nurettin Ege, İki Kıt'a Üzerinde Bir Şehirde Yaşayan Turgut, Erenköy Güneş Neşriyatı, İstanbul, 1985, s. 1.

34 A.g.e., s. 2.

binmeleri, Kapalıçarşı'ya gidip bir dükkândan izci kostümünü almaları ve birlikte yemek yemeleri Turgut'un yol göstericiliği ile mümkün olmuştur. Tüm işleri halletmelerinin ardından Turgut'un babası ve büyükbabasından öğrendikleri eşliğinde Sami'yi Bedesten, Nuruosmaniye Camii, Dikilitaş, Alman Çeşmesi ve Sultanahmet Camii gibi İstanbul'un tarihi ve turistik yerlerinde gezdirerek ona rehberlik etmesi, kendisine olan güveni ile ilgilidir.

Prens Sabahattin'in metinlerinde önemli bir yer işgal eden ve Turgut'un sahip olduğu üçüncü özelliği, girişimci bir ruha sahip olmasıdır. Sami'nin izci kostümü almak için gerekli parayı toplayabilmesi amacıyla ona,

"Sana ben bir iş verebilirim... Ben hemen hemen bir çiftçi sayılırım. İki tane gürbüz keçim var. Sebze bahçem var. Altmış üç tane tavuğum var. Sen, benim ortağım olursun Eğer hayvanlarıma bakmaya yardım edersen sana süt ve yumurta veririm. Eğer bahçeye de yardım edersen sebze de veririm."³⁵

demesi, söz konusu özelliğinin bir yansımasıdır. Bahçeye ettikleri marul, taze soğan, kabak ve fasulye vb.nin bir kısmı ile ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamalarının ardından artanlar için Turgut'ta sebze ticareti yapma fikrinin uyanması, okuldaki arkadaşlarına ve öğretmenlerine yetiştirdikleri sebzeleri satmalarını ve ihtiyaç duyduklarından daha fazla para kazanmalarını sağlamıştır. Henüz bir çocuk olmasına karşın Turgut'un parasal ilişkiler konusunda ileriye dönük hedef koyup planlama yapabilmesi onun girişimci tarafını ortaya koymaktadır.

Turgut'un yukarıda değinilen özellikleriyle bütünlüklü bir diğer özelliği ise farklı deneyimlere açık olması ve değişikliklere kısa sürede uyum sağlamasıdır. Meraklı bir çocuk olan Turgut, büyüklerinin önerileri doğrultusunda daha önce denemediği şeyleri deneme ve görmediği şeyleri görme konusunda oldukça istekli bir tavır sergilemektedir. Kartal'da teyzesinin yanında kalırken dalyana ve yoğurt fabrikasına yapılacak gezileri sevinçle karşılayan Turgut, hayatında ilk defa ağlarla balık tutmuş ve yoğurdun üretim aşamalarına, köylüden alınan süttten gemilere yüklenmesine kadar şahit olmuştur. Diğer taraftan burada ailesinden uzak tek başına kalması ve oldukça zorlanmasına karşın daha önce çalışmadığı bostanda teyzesine yardım etmesi, alışık olmadığı mekân ve uğraşlara kısa sürede uyum sağladığını göstermektedir. Turgut benzer bir beceriyi karşılaştığı sorunlu durumlarda da sergilemekte ve soğukkanlılığını yitirmeyerek çözüm üretmeyi seçmektedir. Bu noktada gerçekleştirdikleri İstanbul gezisinin ardından dönüş yolunda yanlış vapura bindiklerini fark etmesi üzerine Sami ile aralarında geçen diyalog şöyledir:

"Sami: 'Keşke İstanbul'u hiç görmeseydik...' dedi. Turgut: 'Canım Sami o kadar üzülme... Yarın sağ sağlım eve gideriz. Bir gecelik de polis karakolunda yatarsak ne olur sanki?..' dedi."³⁶

Yalova vapurunun son seferini yapıyor olması, orada bir gece kalıp ertesi gün Heybeliada'ya dönüş fikrinin kaçınılmazlığını kısa sürede içselleştirmesini ve bu çözümü telkinlerle Sami'ye de kabul ettirmesini sağlamıştır.

Romanda Turgut geniş bir sosyal çevre içerisinde resmedilmiştir. Kurduğu ilişkiler bir anlamda sahip olduğu karakter özelliklerini sergilediği alandır. Bu noktada ele alınması gereken ilk kişi, kendisinden birkaç yaş küçük olan kız kardeşi Sevim'dir. Sevim, yaşı gereği zaman zaman sakarlıklar yapmakta ve başkalarının yanında söylenmemesi gereken şeyler söylemektedir. Bu durumlarda Turgut'un bir ağabey sorumluluğu ile kendisini 'nasıl davranması gerektiği' yönünde uyardığı görülmektedir. Ancak Sevim'in olumsuz davranışlarını düzeltmeye çalışan Turgut, kardeşinin olumlu davranışları karşısında da beğeni ve takdirlerini dile getirmekten kaçınmamaktadır. Kendisi ve Sami için kurabiye yapıp güzel bir masa hazırlayan kardeşini, "*Sevim her zaman sofrayı böyle güzel çiçeklerle süslemesini pek sever...*"³⁷ diyerek övmesi ya da bahçede yetiştirecekleri sebzeleri kime satacakları konusunda Sevim'in fikir vermesi üzerine, "*Oh... bu güzel işte... bunu yapalım.. Aferin Sevim sen cidden zeki bir kızsın...*"³⁸ deyip kardeşini okşaması, Turgut'un Sevim ile iyi bir ağabey-kardeş ilişkisi kurduğunu anlatmaktadır. Turgut'un kendi yaşlarındaki yakınlarıyla kurduğu ilişkilerde üzerinde durulması gereken ikinci kişi ise Sami'dir. Turgut gösterdiği yakınlık ile Sami'nin yeni geldiği okul ve genel olarak Heybeliada'daki çekingenliğini kısa sürede üzerinden atmasını sağlamıştır. Sebze satışından gelecek parayla sıkıntılı günler geçiren ailesine katkıda bulunmasına ve ihtiyaç duyduğu izci kostümünü almasına yardımcı olması, daha da önemlisi haksız yere hapse giren babasının özgürlüğüne kavuşmasına katkıda bulunması, Turgut'un sergilediği maddi manevi manevi cömertlikle Sami'yi ikinci bir kardeş olarak sahiplendiğini göstermektedir. Kitabın son sayfalarındaki diyalog aralarındaki arkadaşlığın boyutlarını ortaya koyar niteliktedir:

35 A.g.e., s. 20-21.

36 A.g.e., s. 74.

37 A.g.e., s. 32.

38 A.g.e., s. 33.

“Turgut Sami'nin kolunu sımsıkı tuttu... ‘Senin gibi bir arkadaşım ve iş ortağım olduğuna bilsen ne kadar sevindim Sami’ciğim’ dedi. Sami'nin yüzü kıpkırmızı olmuştu. Zavallı yavrucak Turgut'un kendisine ve ailesine karşı yaptığı iyilikler karşısında söyleyecek söz bulamıyordu...”³⁹

Bu noktada, Turgut'un ileride örnek bir yetişkin olacağına dair işaretler olarak değerlendirilebilecek vasıflarının oluşmasında ailesinin etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü annesi ve babası başta olmak üzere aile büyüklerinin destekleyici ve güven verici tavırları, Turgut'un hayatında daha sağlam adımlar atmasını mümkün kılmıştır. Bu çerçevede roman içerisinde gurur ve övgü içeren aşağıdakine benzer sözlerin sık dile getirildiği görülmektedir:

“Turgut büyük bir sevinçle odasına giderken Kaptan Denizeri (Turgut'un babası) arkasından büyük bir iftiharla oğluna bakıyor... Kendi kendine ‘Ben dünyanın en bahtiyar babasıyım’ diye düşünüyordu.”⁴⁰

Arkadaşları ve ailesiyle örnek ilişkiler kurduğunu belli eden bu alıntılar, Ege'nin benimsediği *Meslek-i İçtimaî* doğrultusunda yarattığı Turgut karakterinin, sergilediği özelliklerle hayat içerisinde doğru bir noktada konumlandığını ve gelecekte de konumlanacağını imlemektedir. Turgut, büyüklerinden aldığı destekle hayatı deneyimleyerek kendi ayakları üzerinde durma pratiğini geliştirmektedir. Diğer taraftan ise sorunlar karşısında ürettiği çözümler sadece kendisinin değil, Sevim ve Sami'nin de ufkunu genişletmektedir. Dolayısıyla Turgut'un sosyal çevresinde olumlu bir etkiyi temsil ettiği söylenebilir. Bu ise bir Prens Sabahattin takipçisi olarak Ege'nin romanı ellerine alacak çocuklara benzer bir ilhamı verme amacıyla da örtüşmektedir.

Prens Sabahattin'in kendi ülkesinde var olması hayalini kurduğu insan tipinin ortaya çıkabilmesi ve yaygınlaşabilmesi için Anglosakson değerleri yansıtan bir aile modelinin yerleşmesi gerektiği düşüncesini takip eden roman kurgusunda, Turgut'un varlığının ‘kendi başına değil, ailesi ile’ mümkün bir hale getirildiği söylenmelidir. Ancak 1939 Türkiye'si ve İstanbul'unda geçtiği belirtilen romanda ailenin yapısı tek başına Anglosakson değerler üzerinden tanımlanmamış, İslamiyet'in kutsal saydığı mekânlarda sergilenmesi gereken davranışlar, aileye katılan yeni üye için düzenlenen ritüeller, gün içerisinde yerine getirilen ibadetlerle geleneksel değerlerin varlığına da işaret edilmiştir. Ege'nin modern ve geleneksel değerlerin birlikte yaşandığı söz konusu aile modeliyle ‘kendi varlığımızı koruyarak Batılılaşmanın mümkün olduğu’na dair bir mesaj verme, bu bağlamda Prens'in hayal ettiği toplumsal değişimin imkânsız olmadığını gösterme amacı taşıdığı söylenebilir.

Romanda, Prens'in ortaya koyduğu ve Ege'nin benimsediği *Meslek-i İçtimaî*'nin merkeze aldığı eğitim modelinde önemsenen faaliyetlere ve mekânlara yer verildiği de dikkati çekmektedir. Bu çerçevede Turgut'un, Heybeliada'daki evlerinin bahçesinde yetiştirdiği bitkiler ve beslediği hayvanlarla ya da Kartal'da oturan teyzesinde kaldığı süre içerisinde ona bostanlarında yardımcı olarak doğa ile yakın bir ilişki kurduğu görülmektedir. Zirai faaliyetlere yabancı olmaması, Prens'in gözlemlediği okullardan aktardığı ‘pratik hayata yönelik bir formasyona sahip olmanın önemi’ni, Ege'nin de paylaştığını ifade etmektedir. Nitekim *Meslek-i İçtimaî*'de kuramsal bilgi yerine hayata dair çeşitli becerilere sahip olmak, girişimci bireylerin ortaya çıkmasının ön koşulu olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle roman içerisinde Turgut'un sergilediği sorumluluk sahibi olma, kendine güven, girişimcilik, farklı deneyimlere açıklık ve değişikliklere kısa sürede uyum sağlama gibi özellikler yürüttüğü zirai faaliyetlerden bağımsız işlenmemiştir. Nitekim Turgut, Sevim ve Sami'nin günlük uğraşları içerisinde okul önemli bir yer kaplamasına rağmen, bu mekâna romanda hemen hiç değinilmediği söylenebilir. Dolayısıyla üçü arasında kurulan arkadaşlık, 19 Mayıs Töreni, bahçede yetiştirilen sebzelerin arkadaş ve öğretmenlere satılması gibi gelişmeler nedeniyle anılan okul, ‘eğitim yuvası’ndan ziyade hayatın bir parçası olarak konumlandırılmıştır. Bu bağlamda Turgut'un kendisini ortaya koymasını sağlayan olayların daha çok bahçe, Heybeliada ve İstanbul'un çeşitli mekânlarında yaşanması, hayatın bir bütün ‘eğitim alanı’ olarak görüldüğünü anlatmaktadır.

SONUÇ YERİNE

Prens Sabahattin'in sosyolojik söylemi, siyasi temsiliyetinin kavramsal çerçevesini oluştursa da zaman ve zeminden bağımsız bir değer içermesi nedeniyle etkileri günümüzde de devam eden bir kalıcılığa sahip olmuştur. Söz konusu söylemin odağına aldığı *Science Sociale* ekolü aracılığıyla Osmanlı'nın ayakta kalmasına katkı sunmaya çalışan Prens, çözümün devlet hiyerarşisinden ziyade toplumsal yapıda sağlanacak köklü bir değişim ile mümkün olacağını düşünmüştür. Bu çerçevede, Osmanlı'nın teşebbüs-ü şahsi ve âdem-i merkezîyet prensiplerine dayalı

39 A.g.e., s. 199.

40A.g.e., s. 39.

bireyci bir toplum yapısını muhafaza eden İngiltere'yi model olarak benimseyip Batılılaşma siyasetini yeniden inşa etmesi gerektiğini savunmuştur.

Sosyolojik söyleminin ana aktörü olan Demolins'in Fransa üzerinden dile getirdiklerini Osmanlıya tercüme eden Prens Sabahattin, İngiliz toplum modelinin 'içeriye' aktarılmasında da Demolins'ten yararlanmış ve eğitime öncü bir rol atfetmiştir. O, İngiliz eğitim anlayışının kendi ayakları üzerinde durabilen ve girişimci bireylerin yetişmesine imkân tanıyan 'aşısını' Osmanlıya uygulayarak köklü ve kalıcı bir değişimin genç kuşaklar aracılığıyla yaratılabileceğine inanmıştır. Ancak toplumsal yapı konusunda aile monografileri yapılmasına, eğitim alanında ise benimsenen prensipler doğrultusunda okullar kurulmasına imkân tanıyan *Science Sociale*'in uygulamalı tarzına mesafeli durmuş, söylem kısmına odaklanmıştır. Siyasi temsiliyetinin II. Abdülhamid ve ardından gelen İTC dönemlerinde iktidara olan mesafesi ve sık sık yurt dışına çıkmak zorunda kalması ile bağlantılı olan bu durum, Fransa'da ziyaretine gittiği *L'Ecole Des Roches Okulları* ile ilgili övgü dolu sözler sarf etmesine rağmen, 'içeride' eğitimle ilgili somuta yönelik herhangi bir girişimde bulunmamasına ve Demolins'in kurucusu olduğu okul ve benzerlerine öğrenci ve öğretmen gönderilmesi ile sınırlı bir yaklaşımı dile getirmesine neden olmuştur.

Prens Sabahattin'in siyasi kimliği henüz hayatta iken değersizleşmesine karşın, ülkeyi terk etmek durumunda kaldığı 1924 yılından itibaren üzerine yeni bir şey eklemediği sosyolojik söylemi, ölümünün ardından tekrar gündeme gelmiştir. Söz konusu söylemin önemli bir ayağını oluşturan eğitim konusunda dile getirdikleri ise hem mevcut eğitim sisteminin eleştirilmesinde hem de ideal eğitim modeline dair tartışmalarda takipçileri aracılığıyla yeniden seslendirilmiştir. Bu bağlamda Prens Sabahattin ile ilgili popülerite, sadece onun fikirlerinin değil, takipçilerinin yürüttükleri faaliyetlerin de görünürlük kazanması sonucunu doğurmuştur.

Nezhat Nurettin Ege, Prens'in takipçilerinden ve ölümünün ardından Türkiye'de *Science Sociale* ekolünün temsilciliğini yapan isimlerdendir. Bireyci bir toplum yapısını ülkede hâkim kılabilmek için genç kuşakların Anglosakson eğitim anlayışının temsil ettiği değerler çerçevesinde yetiştirilmesini önemseyen Ege, çocuk edebiyatı alanında verdiği eserlerle gençlerin zihinlerini bu doğrultuda şekillendirme amacı taşımıştır. Söz konusu amacın kapsamlı olarak vücut bulduğu çalışması ise İki Kıt'a Üzerinde Bir Şehirde Yaşayan Turgut romanıdır. 1939 yılında İngilizce ve 1985 yılında ise Türkçe olarak yayımlanan eseriyle Ege, Prens Sabahattin'in eğitim alanındaki sosyolojik söylemini edebi bir malzeme haline getirmiştir. Yarattığı Turgut karakteri aracılığıyla gençlerle doğrudan bir iletişim kurmaya çalışmış ve üzerlerinde Prens'in temsil ettiği *Science Sociale*'ci değerler odaklı, köklü ve kalıcı bir değişim gerçekleştirme uğraşısı içerisinde olmuştur. Bu çerçevede kendine güven, girişimcilik, farklı deneyimlere açıklık ve değişikliklere kısa sürede uyum sağlama gibi özellikleriyle Turgut ve hem modern hem de geleneksel değerleri bir arada muhafaza eden ailesi, Ege'nin benimsediği idealin romana yansımalarıdır.

Telif ya da tercüme gazete, dergi ve kitap yazarlığı ile Prens Sabahattin'in üzerinde durduğu tüm alanlarda yazı faaliyetleri yürüten Ege, ekonomi, siyaset ve sosyal konularda onun İngiltere üzerinden dile getirdiklerini, dönem konjonktürü etkisinde ABD üzerinden dillendirmiştir. Bu tavrının eğitim konusunda da sürdüğü görülmektedir. Nitekim roman, içinde bulundurduğu pek çok detayla ABD merkezli bir Prens Sabahattin okumasının yansıma alanı gibidir. Öncelikle kitabın ilk olarak ABD'de yayımlanması, "Taksim" yazısında ABD'deki çocuk okuyuculara Türkiye'yi ve Türk çocuklarını tanıtmak gibi bir amaç taşıdığına dair sözlerin varlığı önemlidir. Diğer taraftan metnin olay örgüsü içerisinde Turgut ve ailesinin Amerikalı turistleri taşıyan bir transatlantığe konuk olmaları, burada misafirperver bir şekilde ağırlanmaları ve her bir aile üyesinin kendi yaşıtı bir Amerikalı ile gerçekleştirdiği samimi sohbetler dikkat çekicidir. Söz konusu yakınlaşmanın gerçekleşmesinde, Turgut'un anne ve babasının gayet iyi düzeyde İngilizce bilgisine sahip olmaları ve bu dili çocuklarına da öğretmelerinin etkisi vardır. Turgut ile kendisine gemide eşlik eden Amerikalı arkadaşının, hem sarışınlıklarından hem de giydikleri beyaz gemici elbisesinden dolayı 'ikiz gibi' tarif edilmeleri ise, ABD ile Türkiye arasındaki sıcak ve samimi ilişkilerin varlığına dair çizilen tablonun bir başka ayrıntısıdır. Bu çerçevede romanı sadece Prens'in eğitim konusundaki fikirlerinin izlerini takip etmek açısından değil, Ege'nin odaklandığı ABD merkezli Anglosakson model üzerinden de okumak mümkündür: Ege, romanıyla genç Türk ve Amerikalı okuyuculara karşılıklı bir dostluk mesajı vermiştir.

KAYNAKÇA

- Demolins, E. (2016). "Giriş". *19. Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitim Denemesi: Anglo-Saksonların Üstünlüğünün Sebepleri Nelerdir?*, 2. Basım, (Haz: Oğuzhan Karadeniz, Harun Er, Melek Körükçü, Sinan Ateş, Melike Faiz, Zafer Tangülü), Pegem Akademi, Ankara.
- Ege, N. N. (1985). *İki Kit'a Üzerinde Bir Şehirde Yaşayan Turgut*, Erenköy Güneş Neşriyat, İstanbul.
- Fildiş, B. (2017). "M. Fuad Köprülü'nün İlm-i Cem'iyet Hakkındaki Fikirleri", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Entelektüel: Mehmed Fuad Köprülü*, (Ed: Berna Fildiş), Gece Kitaplığı, Ankara, 89-138.
- Okan, O. (1989). "Sosyologlarımız ve Tarihi Gerçekler Önünde Prens Sabahattin", *İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi*, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. 3, S. 1, 97-105.
- Okan, O. (2006). "Prens Sabahattin'in Ölümü ve 50'li Yıllarda Yeniden Gündeme Gelişi", *İ.Ü. E. F. Sosyoloji Dergisi*, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. 3, S. 12, 163-174.
- Prens Sabahattin (1965). *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*, Elif Yayınları, İstanbul.
- Prens Sabahattin (1977). "Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Hakkında İkinci Bir İzah", *Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaları*, (Haz: Nezahat Nurettin Ege), Güneş Neşriyat, İstanbul, 173-189.
- Prens Sabahattin (1977). "Meslek-i İctimaimiz Nasıl Tatbik Edilebilir? Türkiye'de Yeni Bir Medeniyet", *Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaları*, (Haz: Nezahat Nurettin Ege), Güneş Neşriyat, İstanbul, 217- 235.
- Sezer, B. (2010). "Türk Sosyologları ve Eserleri-I", *Türk Sosyologları ve Eserleri -I*, (Ed: Ertan Eğribel, Ufuk Özcan), Kitabevi, İstanbul, 217-291.
- Tanyol, C. (1949). "İçtimai Monografi Hazırlıkları: Prens Sabahattin", *İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi*, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. 2, S. 4-5, 145-175.
- Taşdiken, M. (1986). "Nesillerin Mirası: Nezahat Nurettin Ege", *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı - 1986*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 572-577.
- Tütengil, C. O. (1949). "Prens Sabahattin", *İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi*, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. 2, S. 4-5, 176-220.